

Gerra izan da aurtengo protagonista nagusia Europan, eta gerrak hitzaren kontrako gertakariak dira. Gerra ez da aurtan hasi, baina, aurtengo otsailaren 24ko erasora arte, kasu gutxi egin diogu Ukrainan Errusiak duela zortzi urte hasitako okupazioari. Otsaileko inbasiotik aurrera deitu diogu gerra. Ukrainarrek, aldiz, gerraren eskaladaz edo gerra totalaz hitz egiten dute.

Tresna antagonikoak dira literatura eta gerra. Batak aha-
legin handia egiten du bizitzari zentzua ematen saiatzeko; besteak kolpetik erausten dio zentzua. Gerra suntsitzailea da eta literatura, ordea, sortzailea. Zein tresna erabili nahi dugun aukeratzen dugu. «Hori da gizaki egiten gaituena, erabakiak hartzeko ahalmena», idazten du Lena Gorelikek bere *Wer wir sind* (Nor garen) lan autobiografikoan, eta gehitzen du: «Baita gizatasuna kentzen diguna ere». Lena Goreliken ahotsa bi-
daide izan dut aurtengo bidaia literarioetan. Gero gehiago.

Lehen geltokia: Austerlitz (aurreko etapan memoriarik ez baitzait geratu)

Austerlitz Parisko tren geltoki garrantzitsuenetariko bat da, baina Berlinen hasiko da bidaia hau. Udaberrian W. G. Sebald idazle alemaniarren *Austerlitz* eleberriaren euskarazko itzulpena aurkeztu zuen Berlinen Igela argitaletxeak. Publiko berlindarraren gorputzak artean pandemiak ezarri digun bizimoduaren ondorioz sorgortuta eta estu-estu bildu dira Mitteko lokal batean. Ez edozeinetan, *Club der polnischen Versager* instituzio bat da hirian, 90eko hamarkadan sortu zenetik. Egongela itxurako aretoa jendez mukuru dago.

Zuzenekoaren eta hartu-emanaren gosea usain daiteke. Jendartearen berotasuna eta murmurioa sentitzeko beharra dabil airean. Idoia Santamariak euskaraz jarri dituen tximeletak eta sitsak ere airean, hegaz: *apika enara eta pergamino notodondidoak, eta tigreak, eta berde-urrezkoak, katokala beltzak, eta upsilon noktuidoak, euforbia esfingeak eta saguzar esfingeak, parteniak eta dama zaharrak, piratak eta mamuak*. Haien soinua entzuten dugu.

Sealden adituak azaldu behar du –ahalegindu, behintzat– zergatik Sebald ez den ezaguna eta kanonikoa Alemanian, atzerriko kritikak Kafka baten mailan jartzen duen idazlea izanik. Bertara bildutako entzule alemaniarrek, gehien-gehienak, euskarara egindako itzulpen bati esker ari dira lehenengoz Sebald deskubritzen. Agian, batek baino gehiagok joko zuen gero Sebalden zerbait irakurtzera. Itzulpenen zubi-lanaren ezusteko arrakastatxo bat.

Nik neuk, jatorrizko hizkuntzan irakurri beharrean, Idoia Santamariaren itzulpena irakurriko nuen. Eta udaberritik hona Sebalden *Austerlitz* inguruan hegaldaka izan dut. Irakurketa batzuekin gertatzen da: arrasto bat uzten dute eta ez diozu nahita jarraitzen, beste norabide batean zoazela ere pentsatzen duzu, baina, hara, behin eta berriro arrasto horrexetara bueltatzen zarela ohartzen zara, liluratuta. Zure erabakiak hartzeko askatasunaren gainetik dagoen indar misteriotso batek gidatzen zaitu, hurrengo irakurketen logika ezartzen du zu zeu konturatu ere egin gabe. Aztikeria dirudi. Edo kasualitate hutsa dira Sebaldekin hortik aurrera egindako topaketak?

Bigarren geltokia: Neukölln, *She said*

Udaberrian oraindik, *Austerlitz*-en irakurketa artean bukatu gabe, erabileraren markaz jositako liburua poltsan dudala Neuköllnera bidean jarri naiz. Austerlitz izeneko fikziozko pertsonaiaren familiaren eta jatorriaren ikerkuntza-kontakizuna

irakurtzen noa. Liburu denda feminista batean, *She said* liburu dendan, azken orduan iragarri den liburu aurkezpen batera noa. Alemanez idazten duen idazle ukrainar baten eta jatorriz errusiarra den baina alemanez idazten duen idazle baten arteko solasaldia entzutera noa. Katja Petrovskajak liburu berria aurkeztuko du Lena Gorelikek gidatuta. Nire misioa: Lena Goreliki esatea bere liburua, *Wer wir sind*, irakurri berri dudala eta negar asko egin dudala berari esker.

Katja Petrovskajaren lan berria argazkiz eta testuz osatutako zutabe-bilduma bat da. Argazkiak horman proiektatu dira eta Katja Petrovskajak testuak irakurri ditu. Lena Gorelikek bere irakurketaren gogoetak partekatu ditu. Batzuetan –ez gutxitan– autoreak berak testutik kanpo esateko duena baino interesgarriagoa da beste batek egiten duen gogoeta. Bukatzean, Lena Gorelik Katja Petrovskaja bezain lanpetuta dago liburua sinatzen. Misioa bertan behera utzi eta ezer esan gabe alde egitea erabaki dut. Joan aurretik erakusmahai bati begira geratu naiz. Halako batean, Lena Gorelik ondoan dudala konturatu eta nire ausardia guztia behar dut esan nahi niona esateko, ahots dardartiz: negar eginarazi dit zure liburuak. Ondo egin didan negarra izan da. Nire baitan bizi diren sentimenduei hitza jarri diezulako eta mingarriak zaizkidan sentimendu horien korapiloa askatu dutelako zure hitzek. Eta Lenak esan dit berak ere negar asko egin zuela liburua idatzi bitartean. Hortxe geratu gara biak, hunkituta, une batez elkaturik.

Hori da literaturak lor dezakeen gauza handietako bat, bestearen bizipenekin kontaktuan jartzea norberaren bizipenak. Lena Gorelik izan zen parkaz jantzitako neskato harengandik hurbil sentitu nintzen, nahiz eta bera babes-etxe batean bizi zen Alemanian. Zenbait bizipenetan elkartu gara: gure jatorritik urrundu izanak sentiarazten digun horretan, aitona-amonen eta iloben artean sortu den zuloaz jabetzeak eragiten digun oinazean, urruntasuna eta zuloa gainditzeko dituen maitasunean.

Etixerako bueltan, *Austerlitz* zabaldu eta liburuan zehar tartekatuta dauden argazkiei begira konturatu naiz Katja

Petrovskaja oso idazle sealdianoa dela. Argazkiak abiapuntu hartuta idatzi du, *Argazkiak begiratu egin ninduen* jarri dio titulua liburuari. Familiako argazkiak, artxiboetan aurkitutakoak, ezezagunen familia-albumetakoak, argazkilarienak, idazleak egindakoak. Bada irudiekin lan egiten duen literatur tradizio bat, memoristikoa, ensaistikoa, eta fikzioari leku egiten diona. Gerraren fantasma du muinean uzkurtuta eta hondo-hondoan sortzen du irakurlearengan zirrara.

Kiev bezalako hiri ezezagunetara hurbiltzeko trenak edo eskura ditugun itzulpenak

Inork –hau da, *gutako* inork– espero ez zuen gerra ‘hastean’, prentsako artikulua batean irakurri nuen: abisatuta geunden, irakurri ditugu idazle ukrainarren eleberri eta liburuak, idatzi ditugu kritika onak, baina orain beste modu batera irakurtzen dira.

Ukraina orban zuri bat da nire buruko mapan, hutsune handi bat. Ereku postsobietarreko idazleen testuetara jo dut. Ezezagunak diren historia eta paisaietan murgiltzeko espazioa sortzen dute liburuak. Espazio horretan bildu dira naziak, juduak, Komunalka bateko biztanle xelebreak, estalinismoa, burokrazia kafarra, eguneroko ustelkeria, babuschkak eta deduschkak. Ez didate gerra hau azalduko, baina nire bizipenen eremutik hain urrun geratzen diren gertaeretara hurbiltzen naute. Bai, literaturak ulertzen laguntzen du. Nik eskura izan ditudan alemanierara itzultitakoak izan dira edo zuzenean alemanez idatziak. Lerroon irakurleek ezagutzen dituzten hizkuntzetara itzultitako liburuetara hurbiltzea dute.

Idazle horiek irakurtzeaz gain, hizketan entzun ditut. Batzuk zuzenean, beste batzuk *streaming*-ean eta beste batzuk irrati-tiko programa luzeetan. Beren azken liburuak aurkezten eta irakurtzen aritu dira ukrainarrak, elkarrizketak eman dituzte, mahai inguruan parte hartu dute estatu postsobietarretako idazleekin edo oposizioko kide errusiarrekin batera. Ez

da eroso haiei entzutea. Sistema literarioaren baitan, eragile ezberdinen, idazleen eta itzultzaileen erakustaldia sekulakoa izan da.

Frankfurten izan du une gorena. Ukrainako Serhij Zhadani Bakearen saria eman diote udazkenean Frankfurteko Liburu Azokan. Alemanez egin duen hitzaldian gerra eta hizkuntza izan ditu hizpide. Gerrak espazioaren eta denboraren pertzepzioa nola aldatzen duen bizigarri egiten du duela zortzi urte idatzi zuen *Umezurztegia* eleberriak. Gerrak mututu egiten duela esan du aurten, baita idazlea ere, hitzekin lan egitera ohituta dagoen hori. Hitzen bila, komunikatzeko gaitasuna ez galtzeko borrokan entzuten zaio. Adorno parafraseatuz, «Butxa ondoren idaztea» ez soilik posiblea, baizik eta beharrezkoa dela esan du. Hitzak jartzea, gogoratzea beharrezkoa izango dela etorkizunari leku egiteko. Debate handia sortu du sariak: lekuz kanpoko al da Zhadani Bakearen saria ematea? Armak eskatzen dituen idazlea da. Gerra hasi zenetik ari da frontean laguntza humanitarioa ematen. Serhij Zhadanek berak planteatzen du arazoa: zein da laguntza humanitarioaren eta gerran laguntzearen arteko muga? Sarituak erakutsi du gerrak galdera deserosoak jartzen dituela mahai gainean eta erantzunak konplikatuak direla. Nik ez nuke jakingo sariak sortu duen debatean iritziz argirik izaten. Sariaren aukerak aurtengo desorientazio eta nahasmenaren irudi on bat ematen duela iruditzen zait.

Beste geltoki bat: Annie Ernaux Wannseen

Itzultzaile Alemaniarren Elkartearen 25. urteurrenaren ospakizuna dela eta, Annie Ernaux dator udan Wannseera. Ernauxen adina kontuan harturik, miresten dudana idazlea zuzenean ikusteko izango dudana aukera bakarra izango dela iruditu zait eta trena hartu dut. Ernauxen zalez inguratuta nago etxetzar harro baten atzeko belardian eserita, terrazako aulki denak beteta daudelako. Annie Ernaux eta bere

alemanerako itzultzailearen arteko solasaldia entzuten frantsesa ulertzen duen jende asko dagoela nabari da, itzulpena eman aurretik erreakzionatzen baitu publikoak.

Zer gertatzen da Annie Ernauxi entzuten? Ezagutzen dudan norbait entzuten nagoela sentitzen dudala. Familiako kide urrun-hurbil interesgarri bat balitz bezala. Hizkuntzaren tresna eta begirada soziologikoa menderatzen dituen norbait familian sartu izan balitzaigu bezala. Ez du argazki-albuma atera poltsatik, baina argazkiekin lan egiteaz luze aritu da itzultzailearekin.

Uztailean ezin da jakin emakume horrek, gorputzez txikia eta fina baina ez hauskorra, hizkera soila eta argia erabiliz bere pentsamendua artikulatzen duena, Nobel saria jasoko duela aurreten. Baten batek «prosa proletario» aspergarri gisa deskalifikatuz bere burua deskalifikatzen du prentsan.

Berri on bat izan da askorentzat. Gertakari handiek konstatzen duten historiaz gain, mikroan ezkutatzen den (edo erakusten den) aldaketarako ahalmena kontatzen duen idazle bati eman diote saria.

Bere idazketa autobiografikoak hitz gutxi behar ditu eraldaketarekin batera datozen arrakalak ere erakusteko. (Hezkuntza mailari esker) jatorri sozialetik urruntzeaz idazten du: «Batzueta, aurrez aurre zuen alaba, klase-etsai bat». Bere amaz ari da, *Emakume bat* kontakizunean. Hori eta beste lau jada euskaraz genituen Itziar de Blas, Joseba Urteaga eta Xabier Arambururen eskutik. *Urteak* jarriko nuke itzultzekoen zerrendan.

Azkena: Odesa

Maria Stepanova idazle errusiarra ere Wannseen dago. Euria ari du bere txanda heldu orduko. Ingelesez ari da baina ez du alemanetik itzulpenik behar. Baxu hitz egiten du errusiarren parte handi batek beste leku batera begiratzeko duen «gaitasunaz».

Stepanova ezagun egin zuen liburuko protagonista memoria da. Mende oso bateko memoria-lana egin gabe duen Errusia bat uzten du agerian. Iraganarekin egiten duen solasaldi luzean, bere familiako kideak ditu hizpide. Eta horiekin tartekatuta beste idazle batzuk, artista batzuk, familiakoak bailiran. Sebald ere tartean dago.

Aitona Odesakoa zuen. Pasarte hori geratu zait gogoan. Pogromak hasi baino lehenagoko Odesa kosmopolita irudikatzen du, XIX. mende bukaeran, eleaniztuna. Hizkuntzen arteko zubi-lan eskergarekin birsortu beharko diren espazio eta denboretan pentsatzen uzten dit Odesa horrek. 🧡